

حیات

دایرة المعارف اسلامی، علمی، پژوهشی، که
روش زندگی فردی و اجتماعی آزاد و پیشرو را
ترسیم می‌کند، و اندیشه‌های سراسر جهان را به
پیریزی یک نظام مردمی درآورد، فرا می‌خواند.

جلد هفتم

محمد رضا حکیمی - محمد حکیمی - علی حکیمی

الحياة، جلد هفتم

محمد رضا حکیمی، محمد حکیمی، علی حکیمی

انتشارات دلیل ما

چاپ سوم: بهار ۱۳۹۵

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

صفحه آرا: محمد جواد اسلامی

لیتوگرافی: پرتو شمس

چاپ: نگارش

قیمت دوره اجابتی: ۴۰۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۷-۰۹۷-۱

شابک دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۷-۰۵۸-۱

تلفن و نمابر: ۰۲۱ ۳۷۷۱۴۹۸۸، ۳۷۷۱۳۷۳۳۴۱ (+۹۸۲۵)

آدرس: قم، خیابان معتمدین، مجتمع نشر ایران

طبقه ششم، واحد ۱۲، ۱۳

www.dalilema.ir (با امکان خرید اینترنتی)

Info@dalilema.ir سامانه پیام کوتاه: ۰۲۱ ۳۷۷۱۳۷۳۳۴۱

انتشارات دلیل ما

مراکز پخش:

- ۱) قم، خ معلم، مجتمع ناشران، صبه هم تلفن واحد ۹، تلفن: ۳۷۷۳۳۴۱۳ و ۳۷۷۴۴۹۸۸
- ۲) قم، خ صفائیه، رویروی کوچه ۳۸، پلاک ۷۵۶، فروشگاه دلیل ما، تلفن ۳۷۷۳۷۰۰۱ - ۳۷۷۳۷۰۱۱
- ۳) تهران، خ انقلاب، خ فخرزایی، فروشگاه دلیل ما، پلاک ۶۱، تلفن ۶۶۴۶۴۱۴۱
- ۴) مشهد، چهارراه شهداء، ضلع شمالی باغ باستان، کوچه شهید خوراکیان، مجتمع تجاری گنجینه کتاب، طبقه اول، فروشگاه دلیل ما، تلفن ۳۲۲۳۷۱۱۳-۵

سرشناسه: حکیمی، محمد رضا، ۱۳۱۴ -

عنوان و نام پدیدآور: الحیاة، دایرة المعارف اسلامی، علمی، پژوهشی، که روش... / حمل نواحکیمی،

محمد حکیمی، علی حکیمی.

مشخصات نشر: قم: دلیل ما، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری: ج ۷، ۵۶۴ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۷-۰۵۹۷-۵ (دوره): ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۷-۰۵۸-۱

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: احادیث شیعه (تدوین ویژه) -- قرن ۱۴

شناسه افزوده: حکیمی، محمد، ۱۳۱۸-

شناسه افزوده: حکیمی، علی، ۱۳۲۲-

رده بندی کنگره: ی ۱۳۸۰ ۹۰۴۱ خ ۸ / ح ۹ / ۱۳۶ / ۹ / BP

شماره رده دیویی: ۲۹۷ / ۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۸۳-۲۵۶۹۹

فهرست

مقدمه :

۲۳

۱- عقل

۲۴

۲- اراده

۲۵

۳- اختیار و انتخاب

۳۶

۴- عاطفه و احساس

۳۷

۵- فطرت

۳۸

۶- وجدان

۳۸

۷- تربیت پذیری

۴۰

۸- گرایش به بقا و جاودانگی

۴۰

باب سیزدهم : جایگاه و ارزش انسان

۴۳- ۵۶۳

فصل ۱- جایگاه و ارزش انسان

۴۵

ا- زیباترین آفریده

۴۵

ب- انسان و روح جاودان الهی

۴۸

۵

۵۲	ج - خلقت ارواح پیش از ابدان
۵۷	۱- آفرینش روح حضرت آدم «ع» و حضرت عیسا مسیح «ع»
۶۰	۲- رابطه میان « ارواح » ، پیش از آفرینش « ابدان »
۶۱	۳- پیمان با « ارواح » پیش از « ابدان »
۶۳	۴- دیه کامل سقط جنین ، پس از نفع روح
۶۵	۵- ناخشنودی روح از بستگی به بدن
۶۶	نگاهی به سراسر فصل
۷۲	تنبیه
۷۵	فصل ۲- انسان و طهارت خدا جبر ، ا. هویت متک انسان (
۸۰	نگاهی به سراسر فصل
۸۳	فصل ۳- انسان ، موجودی عقلانی
۸۵	نگاهی به سراسر فصل
۸۷	فصل ۴- انسان ، موجودی عاطفی
۸۹	نگاهی به سراسر فصل
۹۱	فصل ۵- انسان ، موجودی دارای اراده
۹۱	(اراده ، انتخاب ، اختیار)
۹۸	نگاهی به سراسر فصل
۱۰۰	فصل ۶- انسان ، موجودی پویا و سختکوش

- ۱۰۲ فصل ۷ - انسان ... بینشها و گرایشها
- ۱۰۶ فصل ۸ - انسان ، مسجود فرشتگان ، و معلم آنان
- ۱۰۹ فصل ۹ - انسان ، جانشین خدا در زمین
- ۱۱۰ فصل ۱۰ - انسان و تکریم و تفضیل الهی
- ۱۱۲ فصل ۱۱ - انسان و نعمت بیان
- ۱۱۴ فصل ۱۲ - انسان و تسخیر کائنات ...
- ۱۱۹ نگاهی به سراسر فصل
- ۱۲۰ فصل ۱۳ - انسان و الهی - خدا
- ۱۲۳ فصل ۱۴ - انسان ، هدف خلق ...
- ۱۲۵ فصل ۱۵ - انسان ، درد و سیر صعودی و نزولی
- ۱۲۷ فصل ۱۶ - انسان و گستره وجودی ...
- ۱۳۶ یادآوری
- ۱۳۹ نگاهی به سراسر فصل
- ۱۴۲ فصل ۱۷ - انسان و نیازهای مادی
- ۱۴۵ فصل ۱۸ - انسان و نیازهای روحی
- ۱۴۸ نگاهی به سراسر فصل
- ۱۵۱ فصل ۱۹ - انسان و آزادی اندیشه
- ۱۵۳ فصل ۲۰ - انسان ، اختیار و آزادی
- ۱۵۸ پانزده مسئله بسیار مهم
- ۱۵۸ (۱) - نه جبر ، نه تفویض

- ۱۵۹ (۲) - آزادی انتخاب راه
- ۱۶۳ (۳) - تکلیف و امر و نهی
- ۱۶۵ (۴) - پاداش ، در برابر عمل انسان
- ۱۶۷ (۵) - خوبیها ، محصول عمل انسانی
- ۱۶۸ (۶) - بدیها نیز ، محصول عمل انسانی
- ۱۷۱ (۱) - نتیجه تکوینی و وضعی اعمال ، در روح انسان
- ۱۷۴ (۸) - انسان ، نتیجه عمل خود را پس از مرگ می یابد
- ۱۷۶ (۹) - ازیس - ما اختیاری
- ۱۷۹ (۱۰) - نسبت انسان بر انجام تکلیف
- ۱۸۲ (۱۱) - تنزیه - ترازا عمل انسانی
- ۱۸۶ (۱۲) - تغییر ، به دست انسان
- ۱۸۷ (۱۳) - ساختار زندگی انسان ، تابع از ساختار اعمال
- ۱۸۹ (۱۴) - انسان ، مسئول عمل خویش
- ۱۹۰ (۱۵) - امتحان انسانها
- ۱۹۵ نگاهی به سراسر فصل
- ۱۹۶ فصل ۲۱ - آزادی و آزادی
- ۲۰۰ فصل ۲۲ - آزادی روحی
- ۲۰۳ نگاهی به سراسر فصل
- ۲۰۵ فصل ۲۳ - انسان و نقش سازنده او در خودسازی
- ۲۰۵ ا - انسان آن می شود که خود بخواند
- ۲۰۹ ب - درجات انسان

۲۱۱	ج- کوششی پیگیرانه
۲۱۵	د- تصمیم و ریاضت
۲۱۸	ه- رها کردن خود و پیامدهای آن
۲۲۰	و- کاستی و زیان
۲۲۳	ز- کمال طلبی
۲۲۵	فصل ۲۴- جان، وجدان و فطرت
۲۲۹	أ- وجدان و خیر نگاه
۲۳۰	ب- وجدان ، نفس انسانی
۲۳۲	ج- ریشه های دروغ ، و بدن (حق گرای ذاتی انسان)
۲۳۳	د- تباهی قلب و ضعف وجدان
۲۳۵	ه- وجدان ، مدافع درونی حق از حقوق ها
۲۳۶	و- وجدان ، و اعتراف به گناه
۲۳۹	ز- بیداری وجدان ، در جهان آخرت
۲۴۱	ح- دادگاه وجدان
۲۴۳	فصل ۲۵- قلب و ماهیت ملکوتی آن
۲۴۳	أ- قلب و تأییدهای غیبی
۲۴۸	ب- قلب ، خاستگاه انسانیت انسان
۲۵۰	نگاهی به سراسر فصل
۲۵۴	فصل ۲۶- اصناف قلب
۲۵۷	اصناف قلب

- ۲۵۷ (۱)۔ قلب سلیم
- ۲۵۹ (۲)۔ قلب مطمئن
- ۲۶۰ (۳)۔ قلب مفتوح
- ۲۶۲ (۴)۔ قلب متیب
- ۲۶۲ (۵)۔ قلب خاشع
- ۲۶۳ (۶)۔ قلب وچل
- ۲۶۵ (۷)۔ قلب ذاکر
- ۲۶۷ تائیسر
- ۲۷۲ (۸)۔ کتاب ربیع
- ۲۷۳ (۹)۔ قلب ربیع (سنہ ۱۰۰۰ھ)
- ۲۷۴ تذیل (۱)
- ۲۷۶ تذیل (۲)
- ۲۷۷ (۱۰)۔ قلب غافل
- ۲۷۸ (۱۱)۔ قلب مختوم (بی روزن)
- ۲۸۲ (۱۲)۔ قلب آئیم (گناہکار)
- ۲۸۲ (۱۳)۔ قلب لاهی (بازیگوش)
- ۲۸۳ (۱۴)۔ قلب منافق
- ۲۸۳ (۱۵)۔ قلب متواضع
- ۲۸۴ (۱۶)۔ قلب مریض
- ۲۸۵ (۱۷)۔ قلب اعمیٰ (کور)
- ۲۸۵ (۱۸)۔ قلب دستاویز
- ۲۸۶ (۱۹)۔ قلب ممتحن (آزمودہ)
- ۲۸۷ (۲۰)۔ قلب مترتاب (شکاک)

۲۸۸	(۲۱) - قلب مُهتدی (هدایت‌پذیر)
۲۸۸	(۲۲) - قلب مرعوب
۲۸۹	(۲۳) - قلب آرام
۲۸۹	(۲۴) - قلب مقهور
۲۹۰	(۲۵) - قلب بسته (قفل شده)
۲۹۰	(۲۶) - قلب متشنت (پریشان)
۲۹۱	(۲۷) - قلب پرهیزگار
۲۹۱	(۲۸) - قلب پوشده
۲۹۱	(۲۹) - قلب حقه‌اندیز
۲۹۲	(۳۰) - قلب حق‌نوس
۲۹۳	نگاهی به سراسر فصل
۲۹۶	تتمیم (۱)
۲۹۹	تتمیم (۲)
۳۰۰	تتمیم (۳)
۳۰۴	تتمیم (۴)
۳۰۵	تتمیم (۵)
۳۰۶	فصل ۲۷ - راجعة اعمال انسان با نیت و درون
۳۱۱	فصل ۲۸ - انسان، درگرو اصلاح باطن
۳۱۷	فصل ۲۹ - زیانهای یرونی ناهنجاریهای درونی
۳۲۰	فصل ۳۰ - تأثیر متقابل جسم و روح
۳۲۱	أ - ابعاد تأثیرگذاری متقابل روح و بدن
۳۲۴	ب - تأثیر اندیشه در عمل

۳۲۶	ج - تأثیر عمل در اندیشه
۳۲۸	د - اصلاح درون ، برای تصحیح دریافتهای فکری
۳۳۰	نگاهی به سراسر فصل
۳۳۳	فصل ۳۱ - انسان و ارزشهای برتر
۳۳۸	فصل ۳۲ - انسان و گرایش به پستی
۳۴۲	فصل ۳۳ - انسان ، و آشکار شدن جریزه او در پیشامدها
۳۴۴	فصل ۳۴ - انسان ، در - راه باورها و امتیازها
۳۴۸	نگاهی به سراسر فصل
۳۵۰	فصل ۳۵ - انسان ، محور قوانین اسلامی
۳۵۴	ا - در تنگنا و سختی
۳۵۵	ب - در عبادات
۳۵۶	ج - در نماز
۳۵۹	د - در روزه
۳۶۱	ه - در سوگند
۳۶۳	و - در راستگویی و دروغگویی
۳۶۵	ز - در حدود و قصاص
۳۶۶	ح - در ضرر و ضرار
۳۶۸	ط - در اضطرار
۳۶۹	ی - در جهاد
۳۷۰	یا - در پذیرش دین
۳۷۳	نگاهی به سراسر فصل

فصل ۳۶- خدا - انسان

- ۳۷۶
 ۳۷۸ ۱- دوستی خدا - دوستی انسان
 ۳۷۹ ۲- راه خدا - راه انسان
 ۳۷۹ ۳- حرمت خدا - حرمت انسان
 ۳۸۰ ۴- حق خدا - حق انسان
 ۳۸۱ ۵- ولایت خدا - ولایت انسان
 ۳۸۲ ۶- خانه خدا - خانه انسان
 ۳۸۳ ۷- راننده خدا - زائر انسان
 ۳۸۵ ۸- اکرام خدا - حریم انسان
 ۳۸۶ ۹- اهانت به خدا - اهانت به انسان
 ۳۸۸ ۱۰- سپاسگزاری از خدا - سپاسگزاری از انسان
 ۳۸۸ ۱۱- ستایش از خدا - ستایش از انسان
 ۳۸۹ ۱۲- بسندگی (و حمایت) خدا - بسندگی (و حمایت) انسان
 ۳۸۹ ۱۳- شکایت به خدا - شکایت به انسان
 ۳۸۹ ۱۴- شادی خدا - شادی انسان
 ۳۹۰ ۱۵- یاری خدا - یاری انسان
 ۳۹۱ ۱۶- بی نیازی با خدا - بی نیازی با انسان
 ۳۹۲ ۱۷- حریم خدا - حریم انسان
 ۳۹۳ ۱۸- خشم خدا - خشم انسان
 ۳۹۴ ۱۹- خطبه ای برای خدا - خطبه ای برای انسان
 ۳۹۴ ۲۰- پیمان شکنی با خدا - پیمان شکنی با انسان

نگاهی به سراسر فصل

- ۳۹۹ فصل ۳۷- انسان دگر اندیش، در جامعه اسلامی
- ۳۹۹ ا- رعایت اصل عدالت با همه
- ۴۰۲ ب- رعایت اصول انسانی، نسبت به پدر و مادر کافر
- ۴۰۴ ج- برابری انسانهای غیرمسلمان و مسلمان، در برابر قانون
- ۴۰۵ د- رعایت کرامت انسانی کافران
- ۴۰۷ هـ- رعایت وصیت آنان
- ۴۰۹ و- رعایت وصیت برای آنان
- ۴۱۰ ز- رفتار انسان با پیروان مذاهب دیگر
- ۴۱۱ ح- پرهیز از کفر و نجار نسبت به پیروان مذاهب
- ۴۱۳ ط- احترام به اهل ذمّه
- ۴۱۴ ی- دین جنایت و جرم اهل ذمّه وعهده حاکم اسلامی
- ۴۱۵ یا- ذمیان، یمه دولت استرمی
- ۴۱۶ یب- به خاطر فقر، کفار را برده ساز
- ۴۱۷ یج- برابری پاداش و سپاسگزاری، در حق مؤمن و کافر
- ۴۱۸ ید- امانت داری نسبت به همه انسانها
- ۴۲۱ نگاهی به سراسر فصل
- ۴۲۳ فصل ۳۸- انتخاب راه انسانی، برای اهداف انسانی
- ۴۲۶ فصل ۳۹- رفتار انسانی، برای ارزشهای انسانی
- ۴۲۸ فصل ۴۰- رعایت اصول انسانی، درباره مجرمان و بزهکاران
- ۴۳۱ نگاهی به سراسر فصل
- ۴۳۶ فصل ۴۱- انسان و مقاومت در برابر جبرهای اجتماعی

- فصل ۴۲- هدف‌داری زندگی انسان ۴۴۱
- فصل ۴۳- انسان، از خودبینگاری و خودفراموشی ۴۴۲
- فصل ۴۴- اعتدال تکوینی انسان ۴۴۵
- ۱- اعتدال و استواری نفس ۴۴۸
- ۲- اعتدال و استواری جامعه انسانی ۴۴۹
- ۳- اعتدال و برپایی جهان ۴۵۰
- ۴- فطرت، عدل و اعتدال ۴۵۴
- ۵- عقل و اعتدال ۴۵۵
- ۶- نادانی، ضد اعتدال ۴۵۶
- ۷- هوا (ی نفس)، ضد اعتدال ۴۵۹
- ۸- اعتدال در نظام تشییح ۴۶۱
- ۹- اعتدال و توازن در امور زندگی ۴۶۳
- ۱۰- اعتدال، بستر حرکت طبیعی و سامان جامعه ۴۶۵
- ۱۱- اعتدال، نجاتبخش فرد و اجتماع ۴۶۶
- ۱۲- اعتدال در عمل ۴۶۸
- ۱۳- اعتدال در حرکت اقتصادی ۴۶۹
- ۱۴- اعتدال در ساعات زندگی ۴۷۰
- ۱۵- اعتدال در مال ۴۷۱
- ۱۶- اعتدال در مصرف ۴۷۱
- ۱۷- اعتدال در لذت‌جویی و کاموری ۴۷۳
- ۱۸- اعتدال در رفتار اجتماعی ۴۷۵
- ۱۹- اعتدال در ستیزه‌گری ۴۷۷
- ۲۰- اعتدال در برابر حوادث (و نوسانات زندگی) ۴۷۸

- ۴۸۰ - ۲۱- اعتدال در ابعاد شخصیت (خوبیها و منشهها)
- ۴۸۱ - ۲۲- اعتدال در خشنودی و خشم
- ۴۸۳ - ۲۳- اعتدال در حال بیم و امید
- ۴۸۴ - ۲۴- اعتدال در دوستی و دشمنی
- ۴۸۵ - ۲۵- اعتدال در اخلاق
- ۴۸۸ - ۲۶- اعتدال در کلام
- ۴۸۹ - ۲۷- اعتدال در شوخی و خنده
- ۴۹۰ - ۲۸- اعتدال در پوزش خواهی
- ۴۹۰ - ۲۹- اعتدال در تائیس و نکوهش
- ۴۹۱ - ۳۰- اعتدال در خواست (سوال ، درخواست)
- ۴۹۲ - ۳۱- اعتدال در حوا، ندر
- ۴۹۲ - ۳۲- اعتدال در شتاب
- ۴۹۳ - ۳۳- اعتدال در دیدار
- ۴۹۳ - ۳۴- اعتدال در انجام کار نیک
- ۴۹۴ - تذییل
- ۴۹۶ - ۳۵- اعتدال در عبادت
- ۵۰۰ - ۳۶- اعتدال در آموختن
- ۵۰۱ - تذییل
- ۵۰۳ - ۳۷- اعتدال در معاشرت
- ۵۰۳ - ۳۸- اعتدال در متانت
- ۵۰۴ - ۳۹- اعتدال در چابکی و توان کاری
- ۵۰۴ - ۴۰- اعتدال در قلوب

- ۵۰۶ فصل ۴۵- مرگ، راه تکامل و تداوم انسان (۱)
- ۵۰۶ ا- تعویض جامه
- ۵۰۷ ب- خروج از قفس
- ۵۰۸ ج- رحمت و مغفرت
- ۵۰۹ د- حضور در جوار خداوند
- ۵۱۰ هـ- در جهان باقی و نعمتهای جاوید
- ۵۱۲ فصل ۴۶- مرگ، راه تکامل و تداوم انسان (۲)
- ۵۱۲ ا- مرگ، چه چیزی است
- ۵۱۴ ب- مرگ، آسایش در راه است
- ۵۱۷ فصل ۴۷- مرگ، راه تکامل و تداوم انسان (۳)
- ۵۱۷ ا- مرگ، زندگی است
- ۵۱۸ ب- مرگ، سرانجامی تردیدناپذیر
- ۵۲۰ فصل ۴۸- مرگ، راه تکامل و تداوم انسان (۴)
- ۵۲۰ - ترس از مرگ ... چرا ؟
- ۵۲۰ (۱) - نشناختن حقیقت مرگ
- ۵۲۲ (۲) - گناه بسیار
- ۵۲۳ (۳) - دنیا دوستی و دلبستگی به دنیا
- ۵۲۴ (۴) - سقوطهای روحی
- ۵۲۵ (۵) - آرزوهای دراز

- ۵۲۷ فصل ۴۹- مرگ، راه تکامل و تداوم انسان (۵)
- ۵۲۷ ا- آمادگی برای مرگ
- ۵۲۸ ب- حساسیت نسبت به گذشت عمر و از دست رفتن فرصتها
- ۵۲۹ ج- زیرکترین ها ، در یاد مرگ
- ۵۲۹ د- آثار یاد مرگ
- ۵۳۰ ه- آمادگی برای مرگ ناگهانی
- ۵۳۱ و- راههای آمادگی برای مرگ
- ۵۳۲ ز- سبک بودن به روی مرگ
- ۵۳۳ ح- نماندن مع (با زندگی)
- ۵۳۳ ط- بیم از کفر، توشه
- ۵۳۵ ی- دل از دنیا برگرفتن
- ۵۳۶ یا- آمادگی و بیداری
- ۵۳۷ یب- سبکباران
- ۵۳۸ یج- آرزوی مرگ ، در مشکلات
- ۵۳۸ ید- روی آوری به مرگ
- ۵۳۹ یه- مرگ با عزت ، نه زندگی با ذلت
- ۵۴۰ یو- زندگی ، نه مرگ
- ۵۴۱ یز- عشق به زندگی ناپایدار !
- ۵۴۲ یح- مرگ ، در بستر اعتقاد صحیح
- ۵۴۵ فصل ۵۰- مرگ ، سرانجام بزرگ
- ۵۴۵ ا- شهادت
- ۵۴۶ ب- قطرات خون شهید

- ۵۴۶ ج - شهید ، سخی ترین مردم
- ۵۴۷ د - رستگاری بزرگ
- ۵۴۷ هـ - برتر از هر نیکی
- ۵۴۸ و - محبوب ترین اعمال نزد خدا
- ۵۴۸ ز - مرگ در بستر ؟
- ۵۵۲ ح - شهادت ، میراث خدا باوران و قهرمانان و حماسه بانان
- ۵۵۳ ط - مقام شهیدان
- ۵۵۵ ی - شهادت و آمرزش گناهان
- ۵۵۶ یا - شهیدان سفاک - می کنند
- ۵۵۶ یب - شهیدان زنده اند
- ۵۵۷ تمییم
- ۵۵۸ نگاهی به سراسر فصل